

ARKIVGJENNOMGANG FOR Å BELYSE OMFANG AV GJENVÆRENDE INTAKTE DYRKINGSLAG I MIDDELALDERBYEN TRONDHEIM

Ian Reed

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Arkivgjennomgang for å belyse omfang av gjenværende intakte dyrkingslag i middelalderbyen Trondheim [Emne]	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 58/2012	Publiseringsdato 25.04.2012
	Prosjektnummer 15620795	Oppdragstidspunkt 08.03.2012
	Forsidebilde Mindre parti med ard/plogspor avdekket på Nordre gt.11. Foto: Bruce Sampson, NIKU.	
Forfatter(e) Ian Reed	Sider 30	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Ian Reed
Prosjektmedarbeider(e) Skriv her
Kvalitetssikrer Gro Edvardsen

Oppdragsgiver(e) Riksantikvaren

Sammendrag Rapporten presenterer det som er gjort av funn av dyrkingsspor i middelalderbyen Trondheim, disse spenner over perioden fra slutten av 1ste århundre før Kristus og frem til 1600-tallet. De områdene av byen der disse er funnet er stadig under press i forbindelse med ulike tiltak i grunnen. Historisk sett har disse dyrkingslag vært viet liten oppmerksomhet innenfor arkeologifaget. Riksantikvaren ser derfor at det er svært viktig å samle kunnskap om det potensielle omfanget av gjenværende dyrkingslag for å sørge for at noe av denne kulturminnetypen blir bevart og sikret. Rapporten presenterer de lokaliteter hvor det er potensial for å finne intakte dyrkingslag.
--

Emneord Arkeologi, middelalder, dyrkingslag, dyrkingsspor, Trondheim

Avdelingsleder

Knut Paasche

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	9
1.1	Oppdragets omfang	9
2	Registrerte dyrkingslag	10
2.1	Olav Tryggvassons gate og nordover	11
2.1.1	TA1980/2 – Olav Tryggvassons gate	11
2.1.2	TA1989/3 – Olav Tryggvassons gate	11
2.1.3	TA1990/7A – Olav Tryggvassons gate v/nr. 5	11
2.1.4	TA1998/12 – Olav Tryggvassons gate 26-28	11
2.1.5	TA1976/1 – Olav Tryggvassons gate 30	11
2.1.6	TA2004/24 – Brattørgata	11
2.1.7	TA2005/9 – Nordre gate/Ørjaveita	11
2.1.8	TA1998/21 – Jomfrugata 20	12
2.1.9	TA2003/21 – Taraldsgårdsveita 7-9	12
2.1.10	TA1990/6 – Taraldsgårdsveita 12 og 14	12
2.1.11	TA2004/19 – Nordre gate 28/30	12
2.2	Mellom Olav Tryggvassons gate og Dronningens gate	12
2.2.1	TA2001/11 – Jomfrugata og Thomas Angells gate	12
2.2.2	TA2002/12 – Øvre Enkeltskillingsveita	12
2.2.3	TA2008/28 – Øvre Enkeltskillingsveita mellom Munkegata 25 og 27	12
2.2.4	TA1982/1 – Krambuveita	13
2.2.5	TA1991/4 – Krambugata 3	13
2.2.6	TA1999/16 – Thomas Angells gate v/nr. 3	13
2.2.7	TA2003/32 – Thomas Angells gate 10B	13
2.2.8	TA2005/16 – Thomas Angells gate v/nr. 9	13
2.2.9	TA2010/6 – Thomas Angells gate v/nr. 14	13
2.2.10	TA2004/15 – Nordre gate 11	13
2.2.11	TA2004/13 – Dronningens gate 14	13
2.2.12	TA1983/6 – Dronningens gate	13
2.3	Mellom Dronningens gate og Erling Skakkes gate	14
2.3.1	TA1986/3 – Dronningens gate 5	14
2.3.2	TA1977/3 – Nordre gate 1	14
2.3.3	TA2006/5 – Nordre gate v/nr. 5	14
2.3.4	TA2008/6 – Nordre gate v/nr. 8	14

2.3.5	TA1980/4 – Sommerveita 4-6.....	14
2.3.6	TA2008/13 – Jomfrugata v/Dronningens gate 26	14
2.3.7	TA2001/13 – Munkegata 23	14
2.3.8	TA1996/4 – Munkegata 23 (Stiftsgårdsparken)	14
2.4	Sør for Erling Skakkes gate	14
2.4.1	TA1998/10 – Munkegata 1	14
2.4.2	TA2004/17 – Munkegata v/nr. 1	14
2.4.3	TA2004/21 – Domkirkens servicebygg	15
2.4.4	TA2005/1 – Ytre Kongsgården.....	15
2.4.5	TA1999/12 – Bispegata og Kjøpmannsgata.....	15
2.4.6	TA2000/16 – Bispegata.....	15
2.4.7	TA2003/35 – Bispegata.....	15
2.4.8	TA2005/12 – Prinsens gate mellom 6A og 8A	15
2.4.9	TA2003/9 – Prinsens gate 4B og 4C.....	15
2.4.10	TA2007/1 – Prinsensgt. 4C.....	15
2.4.11	TA1998/16 – Kvartalet Prinsens gt./Tinghusgt./Bispegt./Erling Skakkes gt.	15
2.4.12	TA2008/22 – Munkegata 8	16
2.4.13	TA2009/24 – Munkegata 8	16
2.5	Mellom Munkegata (nord for Erling Skakke gate) og Prinsens gate, inklusivtet Torvet	16
2.5.1	TA2001/10 – Torvet.....	16
2.5.2	TA 2001/19 – Torvet	16
2.5.3	TA2009/6 – Munkegata 26	16
2.5.4	TA2004/9 – Munkegata v/nr. 46	17
2.5.5	TA2005/11 – Munkegata 50	17
2.5.6	TA2000/3 – Munkegata v/nr. 52	17
2.5.7	TA2003/7 – Munkegata v/nr. 56	17
2.5.8	TA1995/25 – Bersvendveita 2.....	17
2.5.9	TA1998/13 – Ravelsveita og Bersvendveita	17
2.5.10	TA2004/18 – Ravelsveita 4-6.....	17
2.5.11	TA2009/16 – Kongens gate v/nr. 20.....	17
2.5.12	TA1999/23 – Gjetveita.....	17
2.5.13	TA2009/11 – Olav Tryggvasons gate 47-49	18
2.5.14	TA2008/20 – Prinsens gate 65 og Olav Tryggvasons gate 51	18
2.5.15	TA2000/14 – Prinsens gate 49.....	18

2.5.16	TA2001/2 – Prinsens gate 30 og 32	18
2.6	Oppsummering	18
3	Utsjaktninger og potensielle områder med bevarte dyrkingsspor.....	21
3.1	Olav Tryggvasons gate og nordover	21
3.2	Mellom Olav Tryggvasons gate og Dronningens gate (fig. 3)	21
3.3	Mellom Dronningens gate og Erling Skakkes gate	23
3.4	Sør for Erling Skakkes gate (fig. 5)	25
3.5	Mellom Munkegata (nord for E. Skakkes gate) og Prinsens gate, inkludert Torvet (fig. 6)...	26

1 Innledning

I forbindelse med Riksantikvarens behandling av flere utbyggingssaker innenfor «Middelalderbyen Trondheim», id 90288, har det oppstått behov for en mer presis kunnskap om omfanget av gjenværende intakte dyrkingslag innenfor middelalderbyen.

Områder av middelalderbyen hvor kulturlagene består av dyrkingslag er stadig under press i forbindelse med ulike tiltak i grunnen. Historisk sett har disse dyrkingslag vært viet liten oppmerksomhet innenfor arkeologifaget. Nasjonale mål for kulturminneforvaltningen er bl.a. at det årlige tapet av automatisk fredete arkeologiske kulturminner ikke skal overstige 0,5 % og at et representativt utvalg automatiske fredete kulturminne skal bevares for fremtiden. Riksantikvaren ser derfor at det er svært viktig å samle kunnskap om det potensielle omfanget av gjenværende dyrkingslag for å sørge for at noe av denne kulturminnetypen blir bevart og sikret.

1.1 Oppdragets omfang

Riksantikvaren ønsker at det blir gjort en arkivundersøkelse for å belyse denne problemstillingen. De ønsker en oversikt som viser hvilke områder av middelalderbyen hvor kulturlagene omfatter dyrkingslag, gjerne framstilt på et kart. Det ønskes informasjon både om hvilke områder som med sikkerhet er sjaktet ut så vel som områder hvor det potensielt kan finnes større og mindre sammenhengende eller relativt sammenhengende områder med denne type kulturlag. Disse opplysninger er samlet i kapittel 3 hvor områdene med potensielle intakte dyrkingslag er vist på utsjaktningsskartet for middelalderbyen. Kartgrunnlaget er fra midten av 1970-tallet og viser utsjaktningssituasjonen da, i dag er det et vesentlig større område av midtbyen hvor kulturlagene er gravd bort.

1.2 Kilder

Opplysninger som gjengis her er hentet fra arkivrapporten fra overvåkinger og arkeologiske undersøkelser og finnes i Riksantikvarens arkiv. Hver undersøkelse har et TA-nummer og disse brukes også for å identifisere rapportene. Opplysningene om og kartene over utsjaktninger er hentet fra Øivind Lunde's registrering foretatt på 1970-tallet.

2 Registrerte dyrkingslag

Arkeologiske undersøkelser gjennomført vesentlig etter 1990 har påvist eksistensen av et agrarsamfunn på halvøya i hvert fall fra begynnelsen av 1. århundre e. kr. Ved en arkeologisk undersøkelse i Prinsens gate viste det seg at deler av området ble dyrket allerede omkring Kristi fødsel. Noe lengre vest, på Kalvskinnnet, er det funnet kokegroper og flere gravfunn fra folkevandringstid.

Der det er blitt foretatt mer detaljerte undersøkelser er det ofte påvist ard-/plogspor i den sterile undergrunn med et overliggende lag av dyrkingsjord. Tykkelsen på dette dyrkingslaget kan variere mye. Der det kun er foretatt overvåkinger av maskinelt gravde grøfter er det som regel kun selve dyrkingslaget som er dokumentert. Karakteren på dyrkingslaget varierer avhengig av den underliggende sterile grunnen, som oftest minerogent i karakter på grunn av den underliggende sanden, men i sør er det mer silt-/leirholdig.

I denne følgende gjennomgangen er byen delt inn i 5 områder for å forenkle fremstillingen. En områdeoversikt er vist i fig. 1.

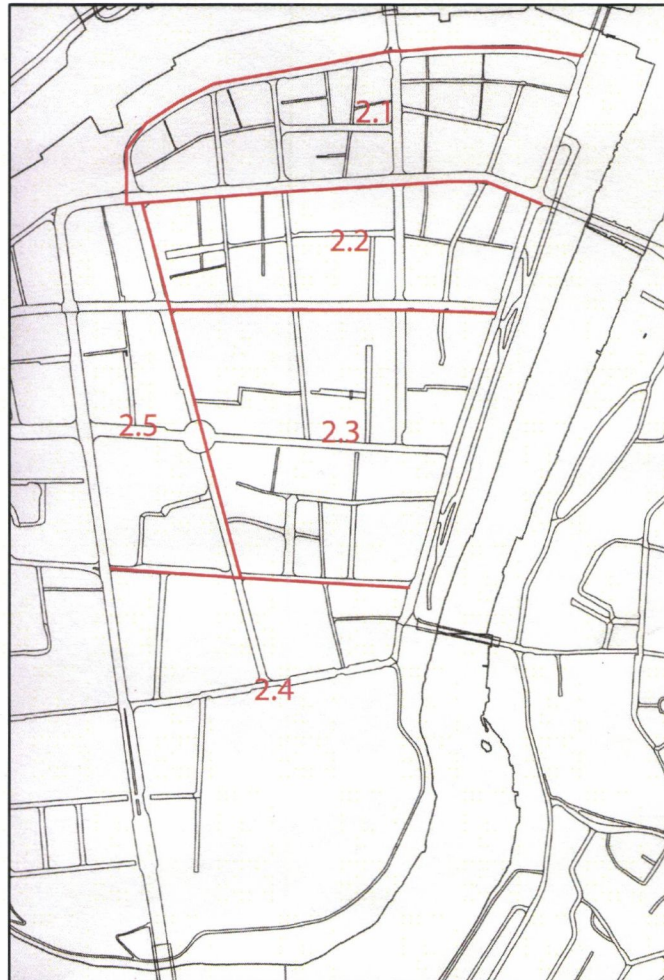

Fig. 1 – området inndeling av midtbyen.

2.1 Olav Tryggvassons gate og nordover

2.1.1 TA1980/2 – Olav Tryggvassons gate

I forbindelse med legging av trekkør for televerket ble det gravd i fortauet langs sørsiden av gaten, mellom Kjøpmannsgata og Krabugata og tvers over gaten i krysset med Krabugata. Her ble det dokumentert et opptil 0,40 m tykt dyrkingslag av kompakt grå sand.

Grøften fortsatte langs fortauet på nordsiden av gaten, fra Krabugata og vestover til Søndre gate. Dyrkingslaget, i form av kompakt grå sand som variert her i tykkelse, fra ca. 0,15 m ved Søndre gate i vest til ca. 0,40 m ved Krabugata i øst.

2.1.2 TA1989/3 – Olav Tryggvassons gate

I forbindelse med legging av fjernvarmerør langs sørsiden av Olav Tryggvassons gate (TA1989/3A) ble det konstatert dyrkingslag på hele strekningen mellom Munkegata og Nordre gate. Laget er beskrevet som mørk, humusholdig sand. I en grøft på tvers av gaten utenfor Olav Tryggvassons gate 32, ble det observert øst-vest orienterte ardspor. I området mellom Nordre gate og Søndre gate er dyrkingslaget fortsatt synlig, men her ligger det under bebyggelsesrester. Mellom Søndre gate og Danielsbakerveita (TA1989/3C) ble det konstatert et tykt dyrkingslag av homogen, grå sand med lavt humusinnhold.

I en grøft langsmed fortauet på nordsiden av gaten, utenfor Olav Tryggvassons gate 32 (TA1989/3B), ble det påvist et opptil 0,20 m tykt dyrkingslag av humusholdig, gråbrun sand.

2.1.3 TA1990/7A – Olav Tryggvassons gate v/nr. 5

Her ble det dokumentert et større område med ardspor i den sterile sanden, trekull fra disse ble radiologisk datert til AD 680-895 (TUa-125). Over disse var det et sammenhengende dyrkingslag bestående av humusblandet sand.

2.1.4 TA1998/12 – Olav Tryggvassons gate 26-28

I et mindre område mot Ørjaveita ble det påvist et mindre område av dyrkingsjord, som bestod av mellombrun, siltholdig sand.

2.1.5 TA1976/1 – Olav Tryggvassons gate 30

I forbindelse med nybygging etter brannen i 1974 ble bakgården sjaktet ut. Her ble det konstatert et 0,30-0,35 m tykt dyrkingslag av mørk grå sand med spredte trekullbiter. Det ble funnet et skår etter-reformatorisk keramikk i dette laget.

2.1.6 TA2004/24 – Brattørgata

Grøft gravd langs nordsiden av veien i forbindelse med legging av fjernvarmerør. Utenfor Brattørgata 4 ble det registrert et ca. 0,4 m tykt lag av gråsort, sandholdig jord med enkelte beinfragmenter. Dette lå direkte over den sterile sanden.

2.1.7 TA2005/9 – Nordre gate/Ørjaveita

Graving for legging av fjernvarmerør til Nordre gate 26. I Ørjaveita, ved det nordvestre hjørnet av Nordre gate 24, ble det registrert et ca. 0,25 m tykt lag av humusholdig, grå til gråbrun sand direkte over den sterile sanden. I krysset Ørjaveita/Nordre gate var restene av dette laget kun 0,08 m tykke. Ved det nordvestre hjørnet av Olav Tryggvassons gate 24 var det meste av kulturlagene fjernet, men over den sterile sanden var det et ca. 0,08 m tykt lag av brun, sandholdig jord. Dette laget ble

observert langsmed hele grøften sørover i Nordre gate, tykkelsen økte gradvis mot sør og ved sørenden av grøften var det hele 0,75 m tykt.

2.1.8 TA1998/21 – Jomfrugata 20

Registreringer foretatt i forbindelse med graving for utbedring av avløpsledning. Over den sterile sanden ble det dokumentert et ca. 0,25 m tykt lag av relativt homogen, svartbrun, sandholdig jord uten synlige strukturer.

2.1.9 TA2003/21 – Taraldsgårdsveita 7-9

Mindre arkeologisk undersøkelse i forkant av nytt bygg. I overflaten på den sterile sanden ble det dokumentert ard/plogspor. Over disse var det et 0,3 til 0,5 m tykt lag av brun, organisk sand som ble tolket som dyrkingsjord.

2.1.10 TA1990/6 – Taraldsgårdsveita 12 og 14

I forbindelse med et nytt bygg ble bakgårdene på begge eiendommer sjaktet ut. I bakgården på Taraldsgårdsveita 12 ble det dokumentert et ca. 0,20 m tykt lag av «skitten sand» direkte over den sterile sanden. Over dette var det kulturlag fra nyere tid. Den «skitne sand» tolkes som et dyrkingslag.

2.1.11 TA2004/19 – Nordre gate 28/30

Graving i bakgården i forbindelse med nytt bygg. Over den sterile sanden var det et ca. 0,17 m tykt lag av sandholdig jord som varierte i farge fra gråsort øverst til brunsort nederst. Tolkes som dyrkingsjord.

2.2 Mellom Olav Tryggvasons gate og Dronningens gate

2.2.1 TA2001/11 – Jomfrugata og Thomas Angells gate

Omfattende gravearbeid i forbindelse med rehabilitering av gatene.

I krysset Jomfrugata og Olav Tryggvasons gate ble det registrert et opptil 0,40 m tykt lag av mørk, brunsvart, humusblandet sand, tolket som et dyrkingslag. Videre sørover fra Jomfrugata til T. Angells gate ble et ca. 0,30 m tykt dyrkingslag registrert over steril sand i flere av hullene. Mellom T. Angells gate og Øvre Enkeltskillingsveita varierer dyrkingslaget i tykkelse fra ca. 0,4 m i nord til ca. 0,6 m i sør. Fra Øvre Enkeltskillingsveita og sørover til Dronningens gate varierer tykkelsen fra ca. 0,2 m til ca. 0,4 m.

I Thomas Angells gate ved krysset med Nedre Enkeltskillingsveita ble det dokumentert et ca. 0,6 m tykt lag av homogen jordblandet sand.

2.2.2 TA2002/12 – Øvre Enkeltskillingsveita

I forbindelse med reparasjon av en vannledning ble det gravd et hull i veita like vest for krysset til Nedre Enkeltskillingsveita. Over den sterile sanden ble det dokumentert et ca. 0,45 m tykt lag av sandholdig, gråsort jord, overgangen mellom dette laget og den sterile sanden var noe diffus.

2.2.3 TA2008/28 – Øvre Enkeltskillingsveita mellom Munkegata 25 og 27

Over den sterile sanden ble det registrert et ca. 0,4 m tykt lag med mørk grå silt-sand som var rimelig kompakt og homogent, med spredt fragmenter av rød tegl. Laget tolkes om et dyrkingslag.

2.2.4 TA1982/1 – Krambuveja

I forbindelse med legging av spillvannsledning ble det gravd inntil eiendomsgrensen for de nedrevne bygningene på sørsiden av Krambuveja. På hjørnet av Krambuveja og Kjøpmannsgata ble det observert et mellom 0,35 m og 0,45 m tykt mørkebrunt, sandholdig jordlag, tolket som resultat av jordbruksaktiviteter.

2.2.5 TA1991/4 – Krambugata 3

I forbindelse med reising av et nytt bygg, ble gårdsplassen utgravd arkeologisk. I den eldste fasen ble det avdekket et mindre område med ardspor. Disse var dekket av et lag av mørk gråbrun siltholdig sand. Trekull fra dyrkingslag ble Radiologisk datert til AD 660-970 (T-10763).

2.2.6 TA1999/16 – Thomas Angells gate v/nr. 3

Graving for utskifting av anboringsklave. Over den sterile sanden ble det registrert et ca. 0,28 m tykt lag av sandholdig, brunsort jord.

2.2.7 TA2003/32 – Thomas Angells gate 10B

Registreringer i forbindelse med utskifting av oljetank viste et ca. 0,7 m tykt lag av gråsvart, sandholdig jord over den sterile sanden. Laget er tolket som dyrkingsjord.

2.2.8 TA2005/16 – Thomas Angells gate v/nr. 9

Observasjoner i veibanen viste et ca. 0,35 m tykt lag med mørk gråbrun, kompakt silt/sand med enkelte fragmenter av trekull, og fragmenter av røde tegl i den øvre delen. Dette lå direkte på den sterile sanden og er tolket som dyrkingsjord.

2.2.9 TA2010/6 – Thomas Angells gate v/nr. 14

I den østre del av grøften ble det registrert et mindre parti med intakte kulturlag. Direkte over den sterile sanden var det et 0,25 m til 0,3 m tykt lag med tett, mørkegrå, mellomfin sand med noe humusinnhold og noe trekull. Dette er tolket som et dyrkingslag.

2.2.10 TA2004/15 – Nordre gate 11

I overflate på den sterile sanden ble det avdekket kryssende ard-/plogspor. Prøver fra disse ble datert til AD1050-1200 (TUa-5495) og AD1165-1225 (TUa-5496). Over disse var et dyrkingslag som varierte i tykkelse fra 0,25 m til 0,40 m og besto i hovedsak av homogen, mørk gråbrun, siltholdig sand. Det var mulig å skille ut to forskjellige nivåer i dyrkingslaget, en prøve fra det øverste lag ble datert til AD1520-1650 (TUa-5489).

2.2.11 TA2004/13 – Dronningens gate 14

I overflaten på den sterile sanden ble det avdekket ard-/plogspor. Prøver fra disse er datert til AD970-1020 (TUa-5396) og AD985-1025 (TUa-5397). Over disse var det et dyrkingslag som variert i tykkelse fra 0,05 m til 0,2 m og besto av brungrå, siltholdig sand med noe humus og trekull. Funn fra dette laget viser at dyrkingen har fortsatt inn på 1600-tallet.

2.2.12 TA1983/6 – Dronningens gate

I forbindelse med utskifting av vannledningen i Dronningens gate mellom Søndre gate og Nordre gate ble det gravd en grøft inntil fortauskanten langs nordsiden av gaten. I området utenfor Dronningens gate 14 ble det registrert et opptil 0,26 m tykt kompakt, brunsort jordlag direkte over den sterile sanden. Dette er tolket som mulig «hage jord».

2.3 Mellom Dronningens gate og Erling Skakkes gate

2.3.1 TA1986/3 – Dronningens gate 5

I overflaten på den sterile sanden ble det avdekket mindre partier med ard-/plogspor. Prøver fra disse ble datert til AD780-1000 og AD980-1160.

2.3.2 TA1977/3 – Nordre gate 1

I den nordre delen av feltet ble det dokumentert ardspor i overflaten på den sterile sanden. Prøver fra disse ble datert til AD890-1000 og AD895-1010.

2.3.3 TA2006/5 – Nordre gate v/nr. 5

En grøft ble gravd langsmed hele fasaden på Nordre gate 5. Over den sterile sanden var det et opp til 0,2 m tykt dyrkingslag bestående av gråbrun, myk og vannmettet silt med enkelte stein og trekullbiter.

2.3.4 TA2008/6 – Nordre gate v/nr. 8

Her ble det registrert flere lag med dyrkingsjord som hadde en total tykkelse på opptil 0,5 m. Nederst var det et ca. 0,2 m tykt lag av fin, sandholdig, brun jord med noe småstein, og over dette var det et ca. 0,3 m tykt lag av sand- og grusholdig, sortbrun jord med fragmenter av blåskjell, rød tegl og enkelte beinbiter.

2.3.5 TA1980/4 – Sommerveita 4-6

I forbindelse med nytt bygg ble hele tomten sjaktet ut. I den vestre del av tomten ble det konstatert et opptil 0,20 m tykt lag av gråbrun, leirholdig jord, tolket som et dyrkingslag.

2.3.6 TA2008/13 – Jomfrugata v/Dronningens gate 26

I den østlige halvdel av hullet ble det, over den sterile sanden, dokumentert et ca. 0,3 m tykt lag av fuktig, mellomgrå silt-sand, blandet med grus, spredt trekull, enkelte dyrebeinsfragmenter og enkelte fragmenter av røde tegl. Dette er tolket som dyrkingsjord.

2.3.7 TA2001/13 – Munkegata 23

Flere grøfter gravd omkring Stiftsgården i forbindelse med rehabilitering av avløpsrør. Felles for de fleste hullene var forekomsten av et ca. 0,20 m tykt mørkt silt-/sandlag direkte over den sterile sanden, tolket som et dyrkingslag.

2.3.8 TA1996/4 – Munkegata 23 (Stiftsgårdsparken)

Observasjoner gjort i forbindelse med rehabilitering av Stiftsgårdsparken viste at direkte over den sterile sanden finnes en homogen, mellombrun, sandholdig silt, tolket som hagejord eller pløyejord.

2.4 Sør for Erling Skakkes gate

2.4.1 TA1998/10 – Munkegata 1

Graving av grøft for rehabilitering av avløpsledningen i bakgården. Observasjoner i den søndre del av grøften, mot Bispegata, viste en mellom 0,07 m og 0,34 m tykk jordhorisont, direkte over den sterile undergrunnen. Jordhorisonten besto av en grå, leirholdig silt.

2.4.2 TA2004/17 – Munkegata v/nr. 1

Grøft gravd langsmed lysgraven utenfor søndre del av Munkegata 1. Over den sterile leiren ble det registrert et opptil 0,25 m tykt lag med lys grå, siltholdig leire med trekull og noe bein.

2.4.3 TA2004/21 – Domkirkens servicebygg

I den østligste del av feltet ble det registrert smale v- og u-snittede spor ned i toppen på den sterile leiren. Over disse var det et opptil 0,25 m tykt jordlag, eller dyrkingslag, bestående av brun eller brungrå silt- og humusholdig leire. Prøver fra ardsporene er radiologisk datert til perioden mellom AD20-120 og AD245-375.

2.4.4 TA2005/1 – Ytre Kongsgården

Grøft B gravd omtrent midt på vestsiden av Erkebispegården. I toppen på den sterile leiren ble det registrert ard-/plogspor. Disse var dekket av et ca. 0,2 m tykt lag av gråbrun leire, iblandet organisk material og en del trekull.

2.4.5 TA1999/12 – Bispegata og Kjøpmannsgata

Graving av flere hull i forbindelse med etablering av nytt sykkelfelt. I hullene 3 og 5 gravd langs nordsiden av Bispegata, mellom Munkegata og Kjøpmannsgata, ble det dokumentert en «jordhorisont» over den sterile sanden. Horisonten var opptil 0,20 m tykk og besto av gråbrun, leirholdig silt. Den samme jordhorisonten ble også observert i hull 6, gravd i Kjøpmannsgata, like nord for krysset med Bispegata.

2.4.6 TA2000/16 – Bispegata

Graving av flere hull i forbindelse med etablering av nytt sykkelfelt. I hull 1 utenfor Bispegata 7b ble det registrert et ca. 0,50 m tykt lag av leiraktig, gråbrun jord direkte over den sterile leiren. Dette laget tolkes som del av den samme «markhorisonten» som ble registrert ved undersøkelsen på Statens hus.

2.4.7 TA2003/35 – Bispegata

Graving for fremføring av fjernvarme til Domkirken. Utenfor den vestre del av Bispegata 7B ble det registrert et opptil 0,25 m tykt lag av gråbrun, siltholdig jord over den sterile leiren. Vest for Kongsgårdsgata og frem til innkjørselen til domkirkegården, ble det observert et opptil 0,1 m tykt lag av kompakt, gråbrun, leiraktig jord med noe trekull. Dette lå direkte over den sterile leiren.

2.4.8 TA2005/12 – Prinsens gate mellom 6A og 8A

I toppen på den sterile leiren i den vestre del av feltet, ble det avdekket ards spor som dannet et rutemønster. Over disse var det et ca. 0,2 m tykt lag med gul, siltaktig, myk leire som var spettet med lys brun humus. Totalt var det mulig å skille ut 3 klare dyrkingshorisonter her som trolig dekker perioden fra jernalder og frem til og med 1700-tallet.

2.4.9 TA2003/9 – Prinsens gate 4B og 4C

I hull 2 utenfor den nordre del av Prinsens gate 4C ble det registrert et ca. 0,5 m tykt lag av fin, siltholdig, sortbrun jord som lå over den sterile leiren. Også i hull 4, utenfor den nordre del av Prinsens gate 4B, ble det registrert et ca. 0,5 m tykt lag som i det øverste ca. 0,2 m besto av sortbrun jord med en del store stein. Fargen gikk gradvis over til gråbrunt, og innholdet endret seg til noe småstein og noe trekull. Under dette var den sterile leiren.

2.4.10 TA2007/1 – Prinsensgt. 4C

Utsjaktning av bakgården viste et ca. 0,3 m tykt lag av grå til gråbrun, siltholdig jord med enkelte flekker av trekull direkte over den sterile sanden. Dette er tolket som et dyrkingslag.

2.4.11 TA1998/16 – Kvartalet Prinsens gt./Tinghusgt./Bispegt./Erling Skakkes gt.

Omfattende arkeologisk undersøkelse i forkant av bygging av nye Statens hus. I den nordre del av kvartalet, mot Erling Skakkes gate ble det påvist ards spor som er Radiologisk datert til perioden mellom BC108-AD71 og AD261-537. I den midtre og søndre del av kvartalet ble det dokumentert mindre områder med fossil åkerjord, dateringen på disse er AD3-410 og AD230-601. Over hele undersøkelsesområdet var disse eldste sporene dekket av en opptil 1,0 m tykk «markhorisont». Dette var hovedsakelig en homogen, gråbrun noe sandblandet, leirholdig silt. Dette er tolket som resultat av en lengre tids utnyttelse av området i forbindelse med jordbruk.

2.4.12 TA2008/22 – Munkegata 8

Graving i den vestre og nordre del av gårdsplassen til Katedralskolen. I de fleste delfelt var det synlig et eller flere dyrkingslag, og i felt B ble det i tillegg dokumentert ard-/plogspor. Over disse sporene besto det eldste dyrkingslaget, som var ca. 0,05 m tykt, av en mellomgrå sand med noe organisk innhold iblandet leire. Over dette var det et ca. 0,15 m tykt lag av mørk gråbrun silt- og organiskholdig sand med litt grus og stein.

2.4.13 TA2009/24 – Munkegata 8

Forundersøkelsen i den søndre del av skolegården påviste flere naturlige fordypninger i toppen på den sterile leiren, disse inneholdt fossil åkerjord. Over disse fordypningene var det bevart dyrkingslag i en tykkelse på minst 0,72 m. Åkerjorden kunne deles i to ulike lag: de øverste 0,3 m besto av en gråbrun, siltholdig leire, mens den nedre del var en mer leirholdig og lys brun på fargen. To prøver fra den fossile åkerjorden ble Radiologisk datering til AD255-385 (TUa-8299) og AD345-415 (TUa-8300). Keramikk funnet i den øvre del av sjikt av dyrkingsjord, over den fossile åkerjorden, daterte aktivitetene her til 12-1300-tallet.

2.5 Mellom Munkegata (nord for Erling Skakke gate) og Prinsens gate, inklusivt Torvet

2.5.1 TA2001/10 – Torvet

Graving av flere hull i forbindelse med restaurering av soluret.

I den nordvestre torgkvadranten ble det dokumentert et opptil 0,20 m tykt lag av sandholdig gråsort jord, direkte over den sterile sanden.

I den nordøstre torgkvadranten ble det observert et lag av sandholdig, gråsort til brunsort jord som varierte i tykkelse fra ca. 0,15 m til ca. 0,45m.

Et hull gravd i den sørøstre torgkvadranten, viste kun et mindre parti med intakte kulturlag. Over den sterile sanden var det et 0,20 m tykt lag av mørk brun silt/sand.

To hull gravd i den sørvestre torgkvadranten viste et opptil 0,30 m tykt lag av homogen, sandholdig, brunsort jord direkte over den sterile sanden.

2.5.2 TA 2001/19 – Torvet

I hull F på ned nordøstre torgkvadranten ble det registrert et lag av kompakt, brunsort, sandholdig jord som var minst 0,45 m tykk.

2.5.3 TA2009/6 – Munkegata 26

I overflaten på den sterile sanden ble det registrert ard-/plogspor, prøver fra noen av disse er datert til AD685-785 (TUa-8189), AD1225-1280 (TUa-8188) og AD1410-1435 (TUa-8190). Over disse var det et dyrkingslag som besto av homogen, gråbrun jord.

2.5.4 TA2004/9 – Munkegata v/nr. 46

Registreringen viste et ca. 0,4 m tykt lag brunsort jord, som i de øverste ca. 0,2 m var mer grusholdig, mens den nedre del var sandholdig og hadde enkelte beinfragmenter.

2.5.5 TA2005/11 – Munkegata 50

Mindre arkeologisk undersøkelse i bakgården, i forkant av nytt bygg. I overflaten på den sterile sanden ble det avdekket et begrenset område med dyrkingsspor. Over disse var det et ca. 0,1 m tykt lag med mørk gråbrun, homogen, humusholdig og ganske fet sand. En prøve fra dyrkingslaget ble radiologisk datert til AD 1050-1275 (T-18603).

2.5.6 TA2000/3 – Munkegata v/nr. 52

Graving for utbedring av avløpsledning. I det sørvestre hjørnet ble det registrert et ca. 0,06 m tykt lag av sandholdig, gråbrun jord direkte over den sterile sanden.

2.5.7 TA2003/7 – Munkegata v/nr. 56

Et hull gravd i Munkegata inntil veggen på Munkegata 56. Et mindre parti med kulturlag, ca. 0,1 m tykt, bestod av brunsort sandholdig jord over den sterile sanden. Over dette var det moderne masser.

2.5.8 TA1995/25 – Bersvendveita 2

Arkeologisk utgraving i forkant av nytt bygg viste ard-/plogspor over et stort område. Disse var dekket av et opptil 0,45 m tykt dyrkingslag bestående av homogen, gråbrun, siltholdig sand med et noe høyre organisk innhold øverst i laget. Frø fra dyrkingslaget ble radiologisk datert til AD1445-1610 (TUa-1286).

2.5.9 TA1998/13 – Ravelsveita og Bersvendveita

I forbindelse med utskifting av vann- og avløpsledningen ble det gravd en grøft fra Prinsens gate i vest langs Ravelsveita frem til krysset Bersvendveita og derfra sørover Bersvendveita til krysset Kongens gate. I Ravelsveita ble det flere steder registrert omtrentlig øst-vest orienterte ardspor, og over disse et opptil 0,50 m tykt dyrkingslag av sandholdig, gråbrun jord. Dyrkingslaget ble også observert i strekningen langs Bersvendveita. Like sør for krysset med Ravelsveita ble det observert et mindre område med nord-sør orienterte ard-/plogspor.

2.5.10 TA2004/18 – Ravelsveita 4-6

I bakgården til Ravelsveita 4 ble det dokumentert ard-/plogspor i overflaten på den sterile sanden. Over disse var det et ca. 0,3 m tykt dyrkingslag, bestående av kompakt mellomgrå sand med innhold av organisk material og trekull. To prøver fra ardsprene er radiologisk datert til AD970-1010 (TUa-5593) og AD975-1015 (TUa-5594).

2.5.11 TA2009/16 – Kongens gate v/nr. 20

En grøft langsmed fasaden til Kongens gate 20. Her ble det dokumentert et ca. 0,3 m tykt lag med mørk brun silt/sand, med spredte fragmenter av trekull og dyrebein. Dette er tolket som et dyrkingslag.

2.5.12 TA1999/23 – Gjetveita

I forbindelse med utskifting av en kloakkledning ble det grav et hull i Gjetveita mellom Olav Tryggvasons gate 43 og 45. Her ble det konstatert et mindre parti med intakte kulturlag. Over den sterile sanden fantes det et ca. 0,60 m tykt lag med brunsvart, sandholdig jord uten synlige tegn til stratifisering.

2.5.13 TA2009/11 – Olav Tryggvasons gate 47-49

Et område med ardspor ble avdekket. Disse var dekket av et ca. 0,35 m tykt homogent, lyst gråbrunt sandlag med spredte fragmenter av trekull og skjørbrent stein. Prøver fra ardsprene er radiologisk datert til AD1010-1025 og AD1065-1215. Over sandlaget var det en ny dyrkingsfase med nordøst-sørvest orienterte plogspor som var dekket av ca. 0,25 m tykt homogent, mellomgrått siltsandlag. Keramikk funnet i dette laget daterte aktiviteten til perioden sent 1200-tall til 1700-tall.

2.5.14 TA2008/20 – Prinsens gate 65 og Olav Tryggvasons gate 51

Undersøkelsen avdekket ard-/plogspor i overflaten på den sterile sanden. Over disse var det et lag med dyrkingsjord som varierte i tykkelse fra 0,05 m i vest til 0,4 m i øst og nord. Laget besto av gråbrun silt-sand og hadde et merkbart innhold av spredte trekull fragmenter og skjørbrente stein. Prøver fra ardsprene ble radiologisk datert til AD895-995 (TUa-8040), AD900-1000 (TUa-8042) og AD1020-1155 (TUa-8041).

2.5.15 TA2000/14 – Prinsens gate 49

Arkeologisk utgraving i forkant av nytt bygg avdekket omfattende ard-/plogspor i overflaten på den sterile sanden. Over disse var det et opptil 0,30 m tykt dyrkingslag, som kunne deles i to horisonter. Den nederste av disse besto av en kompakt, lys brungrå, grusholdig sand, mens den øverste var en kompakt, lys grå sand. Prøver fra flere ardspor ble datert, disse viser en spredning fra AD875-980 (Tua-2903) til AD1415-1450 (Tua2913), men det er en klar konsentrasjon av dateringer i perioden AD 1000 til 1200.

2.5.16 TA2001/2 – Prinsens gate 30 og 32

Mindre arkeologisk undersøkelse i forkant av nytt bygg, avdekket et område med ard-/plogspor i overflaten på den sterile sanden. Disse var dekket av et mellom 0,20 og 0,30 m tykt dyrkingslag. Flere prøver ble radiologisk datert og viser en spredning fra AD995-1160 (TUa-3105) til AD1215-1290 (TUa-3103).

2.6 Oppsummering

I sør er domkirkeplatået det høyest liggende området i hele Trondheim sentrum. Dette har bl.a. sammenheng med et ras som i begynnelsen av første århundre e. Kr. førte store mengder leire til området. Leira dekker et tynt kulturlag med innhold av pollen som viser at det var et kulturlandskap her før raset gikk. På toppen av den uttørkede leiren, i området vest, nord og sør for domkirken, er det registrert dyrkingsspor. De eldste sporene er plogspor datert til begynnelsen av første århundre e. Kr., samt områder med fossil åkerjord. I tillegg ble det påvist kokegroper og ildsteder datert til 300-tallet.

I den sentrale del av byen er det funnet dyrkingsspor, i form av plogspor, som er datert fra 800-til 1000-tallet. Det finnes også dyrkingsspor nord for sistnevnte som daterer aktivitetene til perioden fra 1000-tallet og inn på 1600-tallet. Disse er på vestkanten av den senere middelalderbyen.

I den nordre og nordvestre del av byen, det vil si nord for Thomas Angells gate og vest for Nordre gate, finnes det omfattende registreringer av dyrkingsspor. De eldste av disse fantes i østenden av

Olav Tryggvasons gate og er datert til perioden sent 600-tall til sent 800-tall. De fleste sporene er udaterte, de som er datert, viser en spredning fra sent 600-tall til begynnelsen av 1600-tallet. Blant disse er en gruppe nord-vest for torvet som er datert til 1400-tallet.

Fig. 2 - Lokalteter der det er funnet dyrkingsspor.

3 Utsjaktninger og potensielle områder med bevarte dyrkingsspor

3.1 Olav Tryggvasons gate og nordover

Figur 3 viser at her er det aller meste av kulturlagene sjaktet ut i forbindelse av anleggelse av kjellere. De gjenværende gårdsplassene er relativt små, og her er det usikkert hvor mye som faktisk er bevart på grunn av ledningstraseene som krysser disse. Det største potensielle areal med intakte lag i gårdsplassområder er:

- Gårdsplassen mellom Olav Tryggvasons gate 6 og Brattørgata 3a og 3b (gnr/bnr 401/177, 401/210 og 401/211).

De områder som har størst potensiell er gateløpene, og særlig hoved gatene. Selv om det er gravd for flere forskjellige ledningstraseer i disse gatene, er de såpass brede at det allikevel er store sammenhengende partier bevart i Olav Tryggvasons gate, Nordre gate og Søndre gate. Gatene som løper parallelt med Olav Tryggvasons gate, Brattørgata og Karl Johans gate, er smalere enn hovedgaten og det finnes til dels mange ledningstraseer i deler av disse, omfanget av intakte lag er derfor mer begrenset. Veitene er veldig smale og selv om det er mulighet å finne kulturlag her er omfanget relativt lite.

3.2 Mellom Olav Tryggvasons gate og Dronningens gate (fig. 3)

Det har i de senere årene foregått en gjenbygging av flere gårdsrom i dette området. Disse har ikke vært gjenstand for arkeologiske undersøkelser. Det er derfor uklart hvorvidt det er blitt bygget oppe på kulturlagene eller om disse har blitt sjaktet bort.

I den nordøstre del av dette området vurderes potensialet slik:

- Gårdsrommet mellom Thomas Angells gate 10b og Olav Tryggvasons gate 17 (gnr/bnr 401/202 og 401/185) antas å ha størst potensial. Arealet med intakte lag er trolig noe mindre enn det kart gir inntrykk av, da et nå nedrevet bygg, i den sørøstre del av gårdsrommet til Olav Tryggvasons gate 17, ser ut til å ha hatt kjeller.

Mellom Thomas Angells gate og Dronningens gate er det få eiendommer/gårdsplasser som har potensial for intakte lag. Arealene som trolig har størst potensial er:

- Gårdsarealet mellom Jomfrugata 3 (gnr/bnr 401/94) og Vaterlandsveita 2 (gnr/bnr 401/7). Her har det tidligere stått flere uthus, men de skal ha vært uten kjeller.
- Gårdsplassen bak Thomas Angells gate 9 (401/378), samt de ubebygde deler av Nordre gate 11 og Dronningens gate 14 (gnr/bnr 401/279, 401/334 og 401/379).

Når det gjelder gateløpene har det viste seg å være intakte lag i Jomfrugata og den vestre delen av Thomas Angells gate. I Nordre gate finnes det flere ledningstraseer, men det er allikevel muligheter for å finne mer eller mindre sammenhengende partier med dyrkingsspor. Thomas Angells gate øst for Nordre gate ble rettet ut på midten av 1800-tallet, slik at langs sørsiden spesielt, befinner man seg innenfor de tidligere eiendommene. Registreringer har vist at det allikevel er mulig å finne dyrkingsspor her.

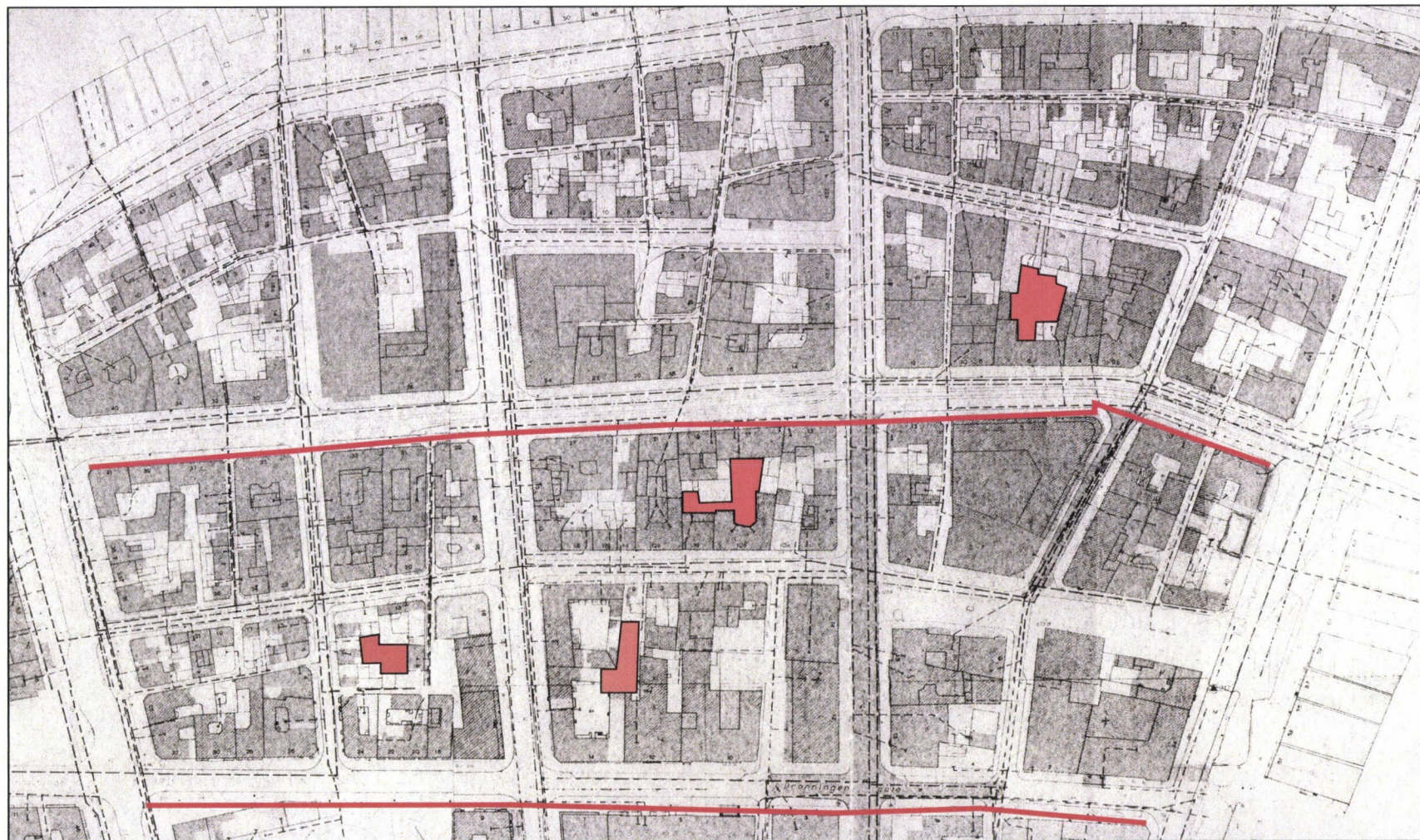

Fig. 3 - Lokalteter med størst potensial for intakte dyrkingslag i de to nordligste områder.

I Dronningens gate, mellom Munkegata og Nordre gate, finnes det få ledninger og det er derfor sannsynlig at det er relativt store sammenhengende partier med intakte lag her. Mellom Nordre gate og Apotekerveita, derimot finnes det flere ledningstraseer, så lagene her vil være mer oppstykket.

Langs østsiden av Nordre gate finnes det flere ledningstraseer som ligger tett inntil hverandre, langs vestsiden finnes det en nokså dyp ledningstrase. I mellom disse er det potensial for intakte lag.

3.3 Mellom Dronningens gate og Erling Skakkes gate

Figur 4 viser at de få sporene som finnes her, ligger i området vest for Apotekerveita. De arealene som trolig har flest intakte lag er:

- Stiftsgårdsparken (Munkegata 23, gnr/bnr 401/61), som utgjør det største sammenhengende åpne arealet i midtbyen, men den er ikke uten utsjaktninger. I den vestre delen ble det anlagt et stort vannreservoar under andre verdenskrig, men nøyaktig plassering og omfang er ikke kjent.
- Sørøst for Stiftsgårdsparken finnes et større gårdsrom på eiendom Sommerveita 2 (gnr/bnr 401/2 og 401/6) og Nordre gate 6 (gnr/bnr 401/11), men deler av dette, nærmest Nordre gate kan ha kjeller.

Langs østsiden av Nordre gate finnes det flere ledningstraseer som ligger tett inntil hverandre, langs vestsiden av gaten finnes det en nokså dyp ledningstrase. De få registreringene som finnes tyder på at det kan være intakte dyrkingsspor i den nordre delen av Nordre gate, opp mot Dronningens gate.

Sør for Kongens gate er det ikke registrert sikre dyrkingsspor i dette området.

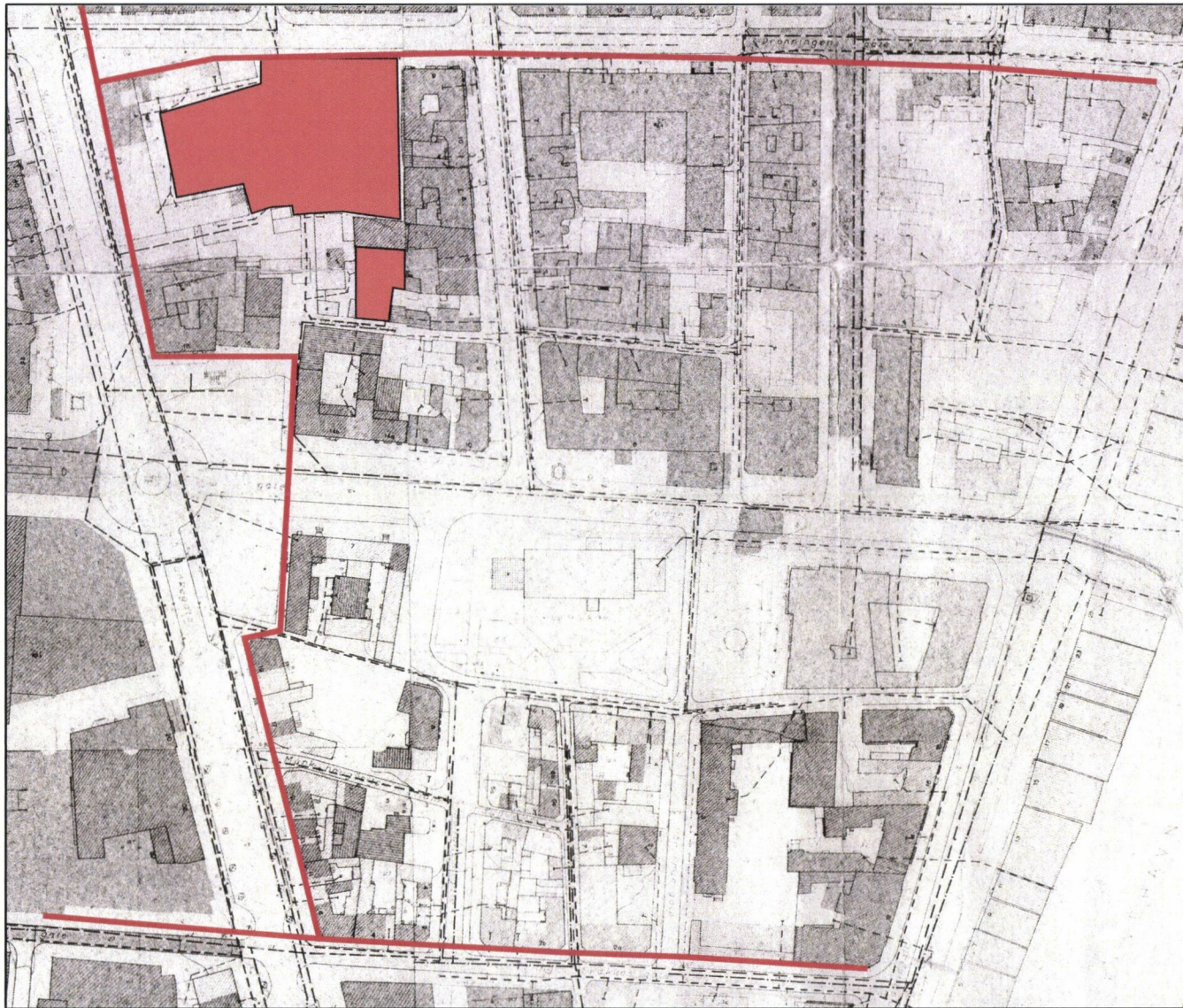

Fig. 4 - Lokalteter med størst potensial for intakte dyrkingslag i området mellom Dronningens gate og E. Skakkes gate.

3.4 Sør for Erling Skakkes gate (fig. 5)

I gårdsplassen til Munkegata 1 og langsmed nordsiden av den østre del av Bispegata er det registrert en jordhorisont som er blitt forbundet med tidlig agraraktiviteter, men det er ikke funnet ard-/plogspor her. Områder med størst potensial her er:

- Parken mellom Munkegata 1 og St. Jørgensveita (gnr/bnr 400/39) har trolig det største potensialet for å finne tilsvarende spor.

Fig. 5 - Lokalteter med størst potensial for bevarte dyrkingslag i området sør for E. Skakkes gate.

Den samme type jordhorisont ble registret under utgravninger på Erkebispegården, men det ble ikke dokumentert konkrete dyrkingsspor her heller. En tilsvarende jordhorisont, men med tydelige dyrkingsspor, er registrert i den vestre del av domkirkegården, og er også observert flere steder omkring domkirken. Mulighetene for å finne større sammenhengende områder med intakte kulturlag her er imidlertid små på grunn av de mange begravelse som har funnet sted siden sent på 1500-tallet.

I området vest for Munkegata er det registrert omfattende dyrkingslag, også med ard-/plogspor. Her er det klart at områdene med største potensial er:

- Skolegården til katedralskolen, Munkegata 8 (gnr/bnr 400/14 og 400/86).
- Gårdsplassene bak Munkegata 2, 4 og 6 (gnr/bnr 400/40, 400/45 og 400/13).
- Ytre Kongsgården (gnr/bnr 400/5), men her har det vært store fiskedammer i historisk tid slik at området med intakte dyrkinglag trolig er vesentlig mindre enn plassens total areal skulle tilsi.
- Parken langs med østsiden av Prinsens gate og nord for Arkitekt Christies gate (gnr/bnr 400/8 og 400/90).

3.5 Mellom Munkegata (nord for E. Skakkes gate) og Prinsens gate, inkludert Torvet (fig. 6)

Dette området har gjennomgått en voldsom fornyelse siden 1960-tallet, spesielt siden 1980-tallet. Det finnes derfor få arealer igjen med intakte kulturlag.

Mellom Olav Tryggvasons gate og Dronningens gate er det eneste areal av noe størrelse

- Gårdsplassen bak Dronningens gate 40 (gnr/bnr 402/252) og Prinsens gate 51 (gnr/bnr 402/53).

Mellom Dronningens gate og Kongens gate er det meste utsjaktet, det finnes allikevel et område i nord som har potensial:

- Bersvendveita 18 (gnr/bnr 402/184) – her har det vært et hus med en mindre kjeller og det har vært en del uthusbebyggelse omkring gårdsplassen. Det er allikevel mulighet for at det kan være lag bevart her.

Mellom Kongens gate og Erling Skakkes gate er det meste av kulturlagene bortsjaktet i forbindelse med reising av de store nybygg her. Det finnes kun et område hvor det er mulig at kulturlag er bevart:

- Deler av Tinghusplassen (gnr/bnr 400/22) og i gatepartiet nord for dette og mellom Tinghuset og Trondheim Torg (gnr/bnr 400/62, 400/189, 400/28, 400/197 og 400/211). Her finnes det omfattende og dype kjellere på begge sider, men det er mulighet for at noe fortsatt kan være intakt.

I hovedgatene er det meste av kulturlagene fjernet i selve veibanen. I Dronningens gate ble massene sjaktet ut til en dybde av ca. 0,70 m, etter sigende ned til steril grunn. I Kongens gate ble massene fjernet ned til steril grunn, men undersøkelser har vist at det kan ligge en tynn rest av kulturlag igjen i deler av gateløpet. I Erling Skakkes gate ble massene sjaktet ned til steril grunn. Det er allikevel muligheter for at det finnes intakte lag i fortauene langs begge sider av Dronningens gate og Erling Skakkes gate, og langs nordsiden av Kongens gate.

I Munkegata, nord for Torvet, skal alle massene i veibanen ha blitt sjaktet ut ca. 0,60 m ned til sterile grus. Syd for Torvet ble veibanen sjaktet ut til «fast bunn», ca. 0,70 til 0,80 m ned. Det løper flere ledninger langs både øst- og vestsiden av veibanen, men det er allikevel mulighet for at det finnes intakte lag bevart i fortausarealet.

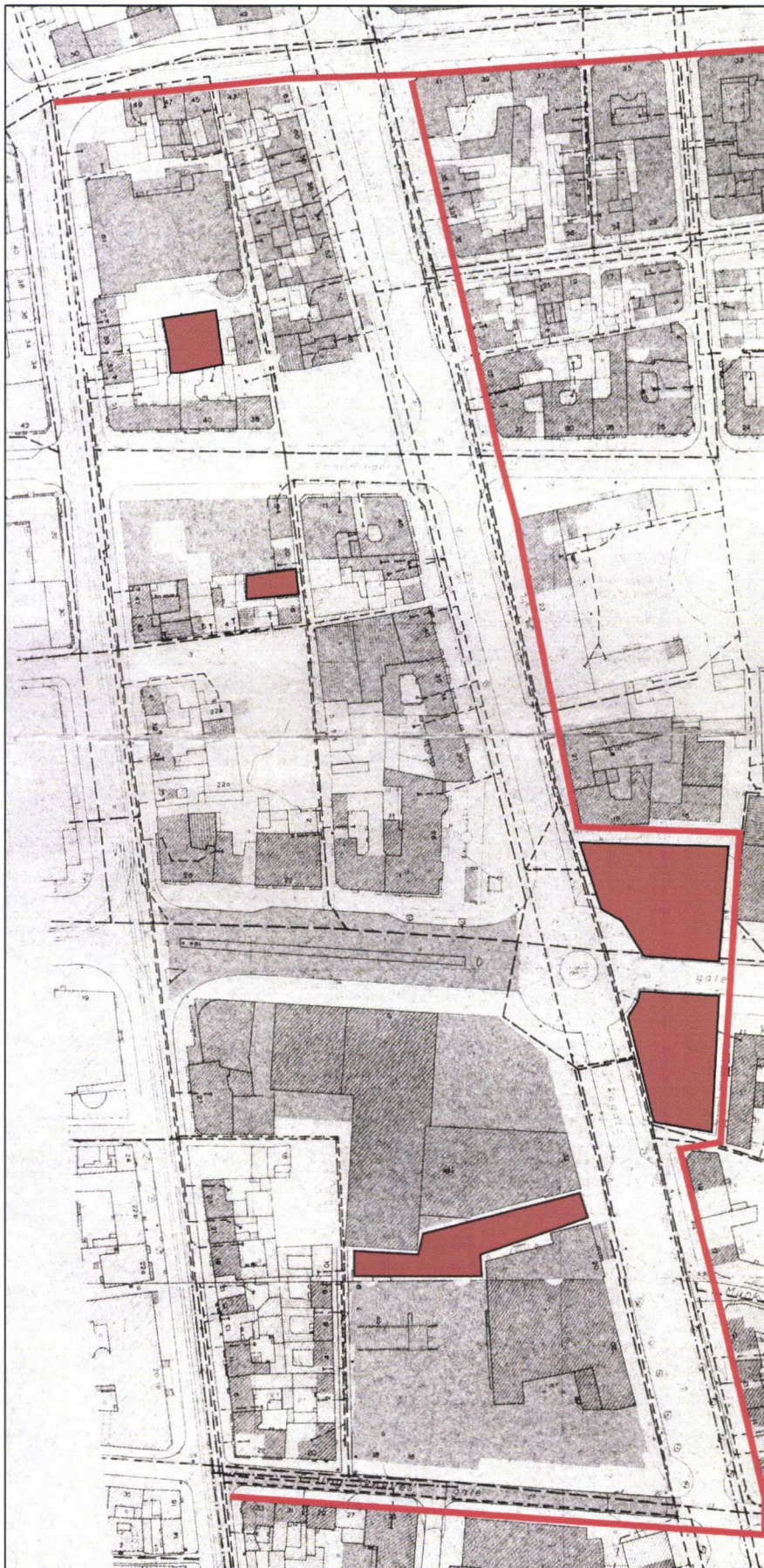

Fig. 6 – Lokalteter med størst potensial for bevarte dyrkingslag i området vest for Munkegata

Både Ravelsveita, Gjetveita og Bersvendveita er relativt smale og har flere langsgående ledningstraseer, det er derfor lite trolig at det finnes intakte lag av noe omfang i disse.

Torvet utgjør det største ubebygde areal i dette området, men krysses av mange ledningstraseer. Den sørvestre kvadranten er helt utsjaktet; på den nordvestre kvadranten er det anlagt et underjordisk toalettanlegg; på den sørøstre kvadranten er det gravd for en stor kabelkanal langs både nord- og østsiden med en større koblingsbrønn i vinkelen mellom de to trasene. Størst potensial er det i den nordøstre og den sørøstre kvadranten.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 58/2012

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 934 66 230

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 922 89 252

NIKU Trondheim
Kjøppmannsgata 25
7013 TRONDHEIM
Telefon: 922 66 779 /
405 50 126

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00